

Recenzija knjige «Zar na Zapadu postoji neki drugi Bog»

SNAŽAN DOPRINOS RAZMATRANJU POLITIČKE ZBILJE U BOSNI I HERCEGOVINI

Knjiga «Zar na Zapadu postoji neki drugi Bog» je autorski prvenac Davora Marka, medijskog analitičara i novinara koji zadnjih mjeseci radi kao asistent (akademski tutor) na postdiplomskom studiju Demokracija i ljudska prava Univerziteta u Sarajevu. Intrigantni naslov je varijacija jednog poglavlja iz knjige Orhana Pamuka „Snijeg“ – «Zar u Evropi postoji neki drugi Bog». Zamjena pojma «Evropa» sa «Zapad» je upravo autorova želja da pojam Evrope uzvisi na nivo regije koja je domovina i hrišćana i muslimana i Jevreja, ali i ateista i agnostika. Pojam Zapad u ovom smislu ima negativan kontekst, prije svega politički koji je je u konfrontaciji, nekada sa komunizmom, danas sa islamizmom, ali i kao pojam globalizma u smislu vlastitih interesa pojedinih lobija odnosno vlada i kompanija. Ovaj naslov upravo odražava besmisao pravljenja razlika između pripadnika monoteističkih religija koje, kako navodi Marko, prema izvrsnom poznavacu islama Johnu L. Espositu, predstavlja osnovu za probleme i konfrontaciju. Međutim, Davor Marko daleko od toga da isključivo propovjeda ovaj stav. To je samo polazna osnova, odnosno korijen. Suštinski knjiga predstavlja relativno široku obradu teme stereotipa i predrasuda medija prema prema islamu. Marko u startu postavlja hipotezu da mediji u Evropi i Americi, kao i u Bosni i Hercegovini velikim dijelom, sa negativnim predubjeđenjima prilaze tematici islama, odnosno muslimana, ili izvještavajući o islamu, bilo kroz politički ili religiozni kontekst, pristupuju selektivno i sa nedovoljno poznavanja teme. Nakon čitanja knjige, dolazimo do stava da je uistinu tako. Međutim, do takvog zaključka nas ne dovodi samo analiza na kraju, koja daje empirijski doprinos takvoj hipotezi, već niz dobro strukturiranih poglavlja koja objašnjavaju suštinu nesuglasica i nerazumijevanja koja uzrokuju predubjeđenja i stereotipe.

Prvi dio «Novi trendovi i stare zamke u odnosima na svjetskoj sceni», daje pregled međunarodnih odnosa nakon 2. svjetskog rata, objašnjava fenomen globalizacije, bavi se ulogom i tumačenjem religije u savremenom društvu i objašnjava suštinu fobija prema islamu koje postoje. Autor odlično povezuje stavove različitih autora, mahom iz «zapadnog» kulturološkog kruga, ali koji se baziraju na kosmopolitskim razmišljanjima bez predubjeđenja «prema onom drugom». Dakako, tu su stavovi i Samuela Huntingtona odnosno njegovog kontroverznog djela Sukob civilizacija, ali više kao primjer predrasuda stavljenih u politički kontekst, odnosno razumijevanja suštine problema koji se obrađuje u knjizi. Posebno dojmljiv je dio o pitanju identiteta odnosno uloge religije na njegovoj izgradnji. Davor Marko se kreće na liniji teoretičara Jeremy T. Guna koji religiju shvaća kao kompleks vjerovanja, identiteta i način života. Religija kao identitet, navodi Marko, se manje bavi isticanjem zajedničkih teoloških uvjerenja, a više je u funkciji isticanja zajedničke istorije, kulture, etniciteta i tradicije. Potom citira Gun-a: «Ljudi mogu sebe smatrati muslimanima na bazi etničke pripadnosti i pored činjenice da godinama nisu išli u džamiju ili veoma malo znaju o Kur'anu». Suštinski, kompletno ovo poglavlje je veoma značajno za čitateljstvo bivše Jugoslavije, gdje dolazi do osporavanja vjerskog (i ne samo vjerskog) identiteta ako se neko ne drži religijskih pravila koja su na državnom ili globalnom nivou većinska.

Drugi dio knjige «Paradigma paralelnih svijetova: islam lično i islam kako ga drugi vide» daje na početku kratku istoriju islama (sasvim dovoljno za ovu ciljnu grupu, a o njoj ćemo na kraju), a potom se vraća već u ranijem poglavlju započetoj temi, kako je ovdje Marko naziva, mitu o konfrontaciji. Slijedi niz sjajno uvezanih, rekao bih za ovdašnje čitateljstvo neotkrivenih mislilaca, koji tumače fenomen islamofobije, odnosa islama prema ljudskim pravima, unutar muslimanskim sukobljavanjima na bazi selefizma i afere «Rushdie».

Kroz kompletno poglavlje Davor Marko, dakako, podržava slobodu javne riječi, pa tako i iranskog disidenta Salmana Ruždija, ali se i pita - šta se dešava kada ono što je napisao vrijeđa druge? Prema Ruždiju, on je slobodan da vrijeđa druge i ismijava njihova duboko usađena vjerovanja, ali ne objašnjava zašto bi oni ostali imuni na ta vrijeđanja. Potom navodi teoretičara islama John L. Esposito-a koji piše: *“Različite kulture posjeduju različite stavove naspram slobode govora”*. Tu leži srž problema koju ova knjiga u značajnoj mjeri približava čitaocu, a to je da sistemi društvenog razvoja su išli u raskoraku usljed kulturoloških različitosti i političkog konteksta u kojem se svaki narod i svaka država tokom zadnjih 2000 godina nalazila (namjerno ne idem dalje od doba Hrista) te da apsolutna mjerila pojma liberalne demokratije nisu moguća. Davor Marko u tom smislu navodi Khaled Abou El Fadl-a, vrsnog poznavalaca islama i profesora na Kalifornijskom univerzitetu u Los Angelesu, *“zanimljivo je da je pojam individualnih prava lakše opravdati u islamu, nego kolektivnu orijentaciju, jer je Bog stvorio ljude kao različite individue, i njihova odgovornost na Drugom svijetu je individualna”*.

Knjiga postavlja i pitanja odnosa islama prema modernosti i ljudskim pravima te se sa nizom mislilaca nastoji dokazati da stvari nisu crno-bijele i da postoji razlog za svako uvjerenje i običaj. Vrlo konkretno autor navodi da u zapadnom svijetu se posebno zamjera islamu (muslimanskom svijetu) odnos prema nemuslimanima i prema ženama. Marko citira doktora islamskih nauka Ahmeda Alibašića koji daje svoju verziju odnosa prema nemuslimanima gdje barata uglavnom surama iz srednjeg vijeka gdje je vrhunac dozvoliti nekome da upražnjava vjerske obrede. Dakle, širi dijapazon elementarnih ljudskih prava, uključujući identitet, nije objašnjen. Takođe, izuzetno surovi ljudski uslovi u kojima žive žene u pojedinim islamskim državama gdje im se, npr, kiselina sipa u lice ili kamenuju do smrti je ozbiljan problem u modernom diskursu ljudskih prava. Posebno što često nije riječ o nekim pomahnitalim seljacima koji vrše zločine, već oni te zločine crpe iz (makar nakaradnog i pogrešnog) islamskog tumačenja društvenih odnosa. Mislim da je Davor Marko mogao da se više posveti ovim konkretnim zamjerkama sa “zapada” što bi knjizi dalo nešto jači polemčki stadij.

Potom se autor tematski spušta na Bosnu i Hercegovinu. Treće poglavlje donosi podatke o dolasku islama u Bosnu i Hercegovinu, razlozima antimuslimanskog naboja na Balkanu te raspravlja, putem niza novinskih i naučnih izvora, ali i kroz svoj stav stvoren praćenjem medija i društvene zbilje, o aktuelnim političkim i društvenim kontroverzama kod Bošnjaka. Već tu je vidan stav, blizak mnogim nezavisnim i opozicionim medijima, o Reisu Mustafi ef. Ceriću, vrhovnom islamskom poglavaru u BiH, i njegovom svjetovnom angažmanu bliskom nacionalnim partijama što kod djela muslimana stvara protivljenje. Inače, sa političke strane, odnosno zbog divergentnosti državnih i etničkih gledanja na Balkanu na razne faze istorije zemalja bivše Jugoslavije, ovo poglavlje ima priličnu osjetljivost, stoga i plijeni izuzetnu pažnju. Marko nastoji da bude objektivan u iznošenju činjenica i biranju izvora za svaku oblast – od srednjeg vijeka odnosno Crkve

bosanske, preko prelaska na islam do zadnjeg rata u BiH u kojem su naviše stradali Bošnjaci tj. muslimani. I dakako, uloge medija u svemu tome, što i jeste osnovna bit knjige. Vrlo zanimljiv je dio iza naslova "Istorijske frustracije srpskog naroda: razlozi i posljedice" u kojem Marko objašnjava zašto suštinski srpska politika, odnosno veliki broj srpske populacije, imaju izuzetno negativan stav prema islamu na Balkanu. Kombinacijom nekoliko stranih autora i Alekse Đilasa, te dakako svojim razmatranjima, autor navodi tri ključne tačke: Kosovo Boj, Drugi svjetski rat i Raspad Jugoslavije. Veliki srpski poraz i unutarnacionalna izdaja koja je tome (doduše u manjoj mjeri) kumovala doživljen od Turaka (muslimana), zločini i genocid u 2. svjetskom ratu nad srpskim narodom u današnjoj BiH i Hrvatskoj te gubitak zajedničke države, gdje su Srbi bili razasuti. Međutim, Marko u ovome ne traži opravdanje za monstruoznu politiku aktuelnog svesrpskog političkog korpusa i egzektura u Bosni Radovana Karadžića, već samo daje niz viđenja iz istorije koji pomažu da se malo dublje sagleda tragedija ovih prostora. To je dobro, jer niz istorijskih knjiga iz Sarajeva selektivno posmatra i plasira činjenice.

Inače, Davor Marko ima svoj politički stav koji je nedvosmislen i vidan kroz knjigu. Snažno osuđuje srpski nacionalizam. Međutim, tražeći najbolja rješenja kako da se odredi prema ratu u BiH, on ga kvalifikuje kao «agresiju JNA na BiH» što je i formalno-pravno nakon presude Međunarodnog suda a Hagu po tužbi BiH protiv Srbije i Crne Gore (SR Jugoslavije) za genocid u značajnoj mjeri prevaziđeno. Smatram da na ovaj način Marko skida odgovornost sa bosanskih Srba koji su, ono što je neosporno tačno, na to bili potaknuti od rukovodstva u Beogradu. Prihvatanjem simplificirane teze o agresiji, Marko je na liniji političkog razmišljanja dijela Bošnjaka, što je, dakako, legitimno, ali bi moglo u našem kontekstu da stvori otklon prema knjizi kod «tvrdih Srba». No, u svakom slučaju, moja zamjerka ne ruši ukupnu ocjenu da je autor uspio na ovom skliskom terenu političkih razmimoilaženja i posljedica u vidu zločina, da čitaocima pruži duboku i uglavnom objektivnu sliku.

Zadnji dio knjige govori o medijima. Kao čovjek iz branše, Marko postavlja teoretske postulate (immanentnih) funkcija medija posebno insistirajući na kontekstu, što je, i meni kao medijskom autoru i analitičaru, ključni element različitih percepcija, pa tako i u medijskoj sferi. Knjigu zaključuju rezultati dva istraživanja - Mediji i religija rađenog 2007. godine, na bazi analize sadržaja najznačajnijih masovnih medija u BiH, u kojem je i Marko učestvovao kao član tima Media plan instituta, te istraživanja sadržaja na sličnom uzorku koje je autor uradio ekskluzivno za knjigu 2008. godine. Istraživanja su interesantna jer pokazuju suštinski kako se religija u ovdašnjim medijima posmatra uglavnom kroz takozvani društveno-politički kontekst te su negativni novinarski ukloni najčešće usmjereni prema religijskim ličnostima (liderima) i njihovim postupcima, a ne religijama kao cjelini. Naravno i ti postupci se sude kroz političku prizmu.

Na kraju mogu iznijeti nekoliko generalnih zapažanja o knjizi Davora Marka «Zar na Zapadu postoji neki drugi Bog». Riječ je o u osnovi unikatnom djelu na području bivše Jugoslavije. Knjige koje su se doticale islama i muslimana su do sada napisane od tri vrste autora, odnosno iz tri ugla: teološke ili društveno-političke u snažnim religijskim «okovima» koje su za širu javnost ne previše iskoristive zbog činjenice da njihovi autori nisu željeli (vjеровatno ni smjeli) da razmatraju brojne svjetovne dileme koje se vežu za religiju; potom knjige napisane uglavnom od nacionalističkih, najčešće srpskih pisaca, koji islam smještaju u politički kontekst i selektivnim odabirom činjenica ga predstavljaju

vrlo negativno; i na kraju, knjige bazirane na novinarskim istraživanjima, poput, recimo, Esada Hećimovića, koje govore o političkim zloupotrebama islama. Davor Marko se izdiže iznad tih okvira i pravi strukturalno dobro podešenu knjigu koja otvara niz dilema iz historije, aktualne politike i medija te korištenjem različitih izvora i razmišljanja razjašnjava društveno-politički kontekst islama u BiH, ali i svijetu. Davor Marko nije musliman, pripadnik je takozvane urbane pop generacije, koja rabi različite kulturološke aspekte modernog evropskog života, ali se već dugo usavršava i u naučnom smislu, što mu otvara mogućnost kompetentnog razmišljanja, polemike i zaključivanja.

Na osnovu svega snažno podržavam izdavanje ove knjige. Njena ciljna grupa su, dakako, novinari i studenti društvenih nauka. Međutim, kako, nažalost, dio ovih prvih previše ne žudi za dobijanjem novih znanja putem knjiga, a u univerzitetske krugove u smislu preporuke knjiga nije lako ući, sugerišem jednu nešto širu grupaciju - fakultetski obrazovani ljudi koji čitaju. Neću da kažem da je knjiga «za plažu», možda je to nekome uvredljivo, ali jednostavni novinarski stil kojim se Marko izražava omogućava da se knjiga čita sa lagodom u slobodno vrijeme. I da pametan čovjek njenim čitanjem obogati svoju političku percepciju.

Mr.Sci. Radenko Udovičić